

Barbara Kryžan–Stanojević
Filozofski fakultet, Zagreb

Slavenski jezici u knjigama

Bogdan Walczak, *Zarys dziejów języka polskiego*, Poznań, 1995. s. 272
Dubravka Sesar, *Putovima slavenskih književnih jezika*, Zagreb, 1996. s. 156
Hanna Dalewska–Greń, *Języki słowiańskie*, Warszawa, 1997. s. 665

Knjiga H. Dalewske *Slavenski jezici* koja je nedavno obogatala poljsku jezikoslovnu literaturu, ponukala me je na komparativni prikaz triju knjiga iz područja povijesti slavenskih jezika koje su izašle iz tiska u posljednje vrijeme. Bez obzira na različitosti u pristupu i na opseg predstavljenog materijala te knjige imaju mnogo dodirnih točaka. Riječ je o već spomenutoj knjizi koja je izašla 1997. godine, zatim o knjizi poljskog poznanjskog jezikoslovca Bogdana Walczaka *Zarys dziejów języka polskiego* iz 1995. godine i o knjizi Dubravke Sesar *Putovima slavenskih književnih jezika* izdanj 1996. godine u Zagrebu.

Sve tri knjige su nezaobilazne u proučavanju povijesti slavenskih jezika a za studente predstavljaju izvor temeljnog znanja. Zajednička točka ovih knjiga, navedena u predgovoru svake od njih, jest njihova namjena. Sve su tri namijenjene »prvenstveno studentima slavistike (...) koji se zanimaju za povijesne komparacije na sociolingvističkom planu«. ¹

Kad je 1995. u Poznanju iz tiska izašla knjiga Bogdana Walczaka, pomislila sam da ona može poslužiti kao idealan model za pripremu skriptata iz povijesti i drugih slavenskih jezika. Povijest poljskoga jezika predstavljena na stranicama ove knjige daje čitatelju ne samo pojam o povijesti i stvaranju poljskoga standardnog jezika nego prikazuje poljski jezik u kulturološkom i povijesnom okružju. Iz načina na koji autor prikazuje povijesne i jezične činjenice u njemu otkrivamo izvanrednog pedagoga–naratora, koji pomoću mnogih anegdota i porredbi približava studentu, ponekad za njega poprilično apstraktnu građu. Iako sam autor knjigu upućuje srednjoškolicima, čini se da je ona s obzirom na opseg predstavljenog gradiva ponajprije namijenjena studentima. Štoviše, njena oprimjerenost i temeljitost zadovoljava i sve one koji su zainteresirani za filologiju i povijest poljskoga jezika, a istovremeno ne preopterećuje čitatelja činjenicama. Hrvatsko čitateljstvo, koje je naviklo na snažnu »terminologizaciju« znanstvenih radova, mogla bi čak zbuniti jednostavnost izlaganja kompliciranih tema. Knjiga bi bila, s obzirom na jasnoću i dosljednost, izvanredan priručnik povijesti poljskog jezika za studente polonistike izvan granica Poljske,

1 Iz Predgovora knjizi D. Sesar (1997) s. vii

tamo gdje je sistem studija sličan studiranju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (što znači mali fond sati, studij jezika bez jezičnog predznanja i sl.), i gdje u razmjerno kratkom vremenu treba savladati mnogo grade.

Autor nakon uvodnih riječi o razvoju jezika prelazi na pretpismeno doba poljskog jezika dajući neophodne podatke koji smještaju poljski jezik u veliku obitelj indoeuropskih jezika i kratko predstavlja »proizvode« raspada praindoeuropske skupine. Karakterizira podjelu slavenskog svijeta na tri grupe jezika i predstavlja povijesne uvjete nastanka poljske državnosti u X. stoljeću. Iza povijesne karakteristike pretpisemenog razdoblja slijedi niz jezičnih činjenica koje su svojstvene onomu dobu. Autor jezične promjene analizira na fonetskom, morfološkom i sintaktičkom planu (ta se shema ponavlja u analizi sljedećih razdoblja). Leksičke se promjene detaljno analiziraju s naglaskom na načine širenja leksičkog fonda, osobito u doba stvaranja poljskoga jezika. U pismenom razdoblju autor analizira udio pojedinih pismenih spomenika u stvaranju poljske jezične tradicije. Analiza završava razdobljem do početka II. svjetskog rata. Poslijeratno razdoblje je sažeto na nekoliko stranica. Autor jedino zacrtava smjerove i trendove suvremenog poljskog jezika upućujući zainteresirane na bogatu literaturu.

Cijelu knjigu prati misao–vodilja prikazivanja stvaranja poljskoga književnog jezika i razjašnjavanja tajne stabilnosti njegove književne norme. Mogli bismo govoriti o svojevrsnom fenomenu poljskoga jezika u kojemu npr. *fraszki* Kochanowskog, oca poljske poezije iz XVI. stoljeća, zahtijevaju samo neznatne korekcije da bi bile u potpunosti razumljive današnjem govorniku. Posebnost poljskoga jezika sastoji se i u tome da je, prema najnovijim analizama suvremenih jezikoslovaca, temelj poljskoga književnog jezika činila pismena, a ne kako se do sada smatralo usmena osnova, vrsta »kulturnog dijalekta«.

Knjiga Dubravke Sesar upućena je studentima slavistike, odnosno slavenskih jezika, a prvenstveno studentima češkoga jezika. Poglavlje o češkom jeziku kome je u knjizi posvećeno najviše mjesta čini paralelu s prikazanom knjigom Walczaka. Put ostalih slavenskih jezika do standardizacije prikazan je gotovo shematski. Tako je i poljskomu jeziku posvećeno razmjerno malo mjesta. Činjenica koja je svakako pridonijela stabilnosti standardne norme poljskoga jezika jest povijesno uvjetovanje. U cijeloj raspravi o poljskome jeziku najbitnija je rečenica o kontinuitetu poljskog jezičnog razvitka koji niti u jednome trenutku nije bio ugrožen i koji je zapravo tajna stabilnosti jezične norme. Tu bi povjesničari mogli navesti razdoblje diobe, kad je Poljska čak kroz 143 godine nestala kao država s karte Europe, međutim jezičari dobro znaju da je upravo to razdoblje unijelo potvrdu i učvršćenje već davno stečene i prihvaćene jezične norme. Drugi važan trenutak koji valja naglasiti jest da je, za razliku od drugih, poljski standardni jezik stvoren na bazi pismenog jezičnog izražaja. Za čitatelje će vjerojatno biti zanimljivo da se do današnjeg dana uslijed nedostatka podataka koji bi jednoznačno presudili o prvenstvu u udjelu jednog od dva dijalekta u stvaranju jezične norme, vode sporovi između pristaša malopoljske dominacije s centrom u Krakovu i velikopoljske orijentacije sa središtem u Krušvici, Gnjeznu i kasnije u Poznanju. Mazovski utjecaj rjeđe se spominje i

pojavljuje se kasnije. Vrijednost knjige D. Sesar je prije svega u dosljednosti predstavljanja putova slavenskih jezika do standardizacije. Na jednome mjestu možemo saznati osnovne činjenice o svim slavenskim jezicima, a bogati popis literature i kazalo imena na kraju knjige upućuju nas na pozicije koje bi mogle proširiti naše horizonte u tome pogledu i pomoći pri snalaženju u knjizi.

Predstavljene nas knjige još jednom podsjećaju na veliku potrebu radova koji bi bez pretjeranih ambicija i suvišnih riječi prikazivali znanstveno obrađene činjenice iz povijesti slavenskih jezika.

Dopunu ovim dvjema knjigama čini knjiga Hanne Dalewske–Greñ. Prikaz te knjige bez komparacije s drugim sličnim pozicijama uskratit će nam mogućnost pravog valoriziranja ove zanimljive i vrijedne publikacije. Budući da ona ipak zaslužuje posebnu analizu, u ovome prikazu predstaviti ću ju samo kao dio jednog tematskog kompleksa, koji čine sve tri prikazane knjige. Dok dvije prethodne knjige obilježava dijakronijski pristup, knjiga Dalewske je sinkronijskog karaktera. U hipotetskom projektu u kojemu bi dvije prethodne knjige prikazivale pojedine jezike na njihovu povijesnom putu do standardizacije, ova bi knjiga činila sponu, predstavljajući rezultat standardizacije slavenskih jezika. H. Dalewska prikazuje tipološki obrađenu sliku slavenskih jezika na fonološkom, morfološkom i sintaktičkom planu. Bogata egzemplifikacija obrađivanih tema, priloženi tekstovi na pojedinim jezicima daju čitatelju velike mogućnosti usporedbe. Metodološki je pristup problemski, što omogućava i samostalnu usporedbu sličnosti i razlika. Autorica u fonološkom opisu slavenskih jezika poseže za strukturalnom metodom Praške škole a predmet njezina opisa je inventar fonema i alofona u pojedinim jezicima. Morfonologiju i morfologiju obrađuje u skladu s poljskom jezikoslovnom tradicijom. Polazište autoričinih prikaza su jezične činjenice koje su predstavljene komparativno. Najviše mjesta zauzimaju fonetika i fonologija u okviru koje su detaljno obrađena pitanja prozodije. Poglavlje posvećeno morfologiji prikazuje fleksijske gramatičke kategorije (dakle imenske kategorije broja, roda, padeža, apela, opredijeljenosti — kategorija udaljenosti uvrštena je s obzirom na makedonski jezik — te verbalne kategorije vremena, načina, osobe, stanja i finitivnosti), dok se kategorija aspekta ovdje nije našla zbog njegova leksikalno–tvorbenog karaktera. U Skladnji se nalaze poglavlja kao što su modalnost, negacija, dijateza, linearno ustrojstvo rečeničnog iskaza, predikatni i argumentni iskazi i polipredikatne strukture. Taj se dio prije svega zasniva na dostignućima poljske lingvistike.

Zaključni dio knjige posvećen je putu slavenskih jezika prema standardizaciji, i čini se da se u knjizi našao gotovo slučajno. Nedostaje mu temeljitost i dosljednost obrade cijele knjige i možda bi više bio pogodan za uvodni nego za zaključni dio. Jedna od mnogih vrlina knjige je svakako i opsežan popis literature koji je impozantan i može poslužiti kao pouzdan izvor dodatnih informacija. Jednostavnost prikaza kao i tabele i grafikoni koji uzorno ilustriraju razlike i sličnosti između predstavljenih jezika povećavaju pristupačnost i razumljivost izložene materije.

Prikazane bi se knjige trebale svakako naći u priručnoj biblioteci svakoga slavista, a sasvim su sigurno neophodne u popisu obavezne literature studenta svakog slavenskog jezika.